

Слижук О. Нарис про особистість митця як форма контекстного вивчення літературного твору в НУШ. *Джерела: науково-методичний вісник. 2024. № 3 (107). С. 58-61.*

*Слижук Олеся Алімівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури,
кандидат педагогічних наук, доцент,*

НАРИС ПРО ОСОБИСТІТЬ МИТЦЯ ЯК ФОРМА КОНТЕКСТНОГО ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ В НУШ

Сучасна мовно-літературна освіта інтегрує наукові дослідження для урізноманітнення та оновлення змісту та методів навчання здобувачів освіти. Останнім часом ефективним засобом формування компетентних учнів-читачів стало залучення різних видів контексту, які сприяють розкриттю смислової багатогранності літературних творів. Дослідження функцій контексту в процесі творення й сприйняття художнього тексту здійснено Т. Бовсунівською, Д. Наливайком, С. Ленською, Н. Пашковською та ін. У літературознавстві поняття «контекст» означає систему зовнішніх та внутрішніх чинників, які визначають створення, розуміння та інтерпретацію літературного твору. Цей феномен об'єднує елементи, які дозволяють поглиблено осягнути змістові та формальні особливості художнього твору.

Серед різноманітних видів контексту в процесі навчання літератури в середній школі найважливішими є біографічний, історичний, мистецький. Усі вони розглядаються в процесі формування інтерпретаційних умінь учнів, сприяють поглибленню поняття про особливості художнього мислення митця. Саме знання про факти біографії автора, які вплинули на створення художнього твору, допомагають осягнути контекстуальні зв'язки тексту.

Контекстний підхід є одним з ключових елементів Нової української школи. Він дозволяє зробити навчання більш цікавим, ефективним та орієнтованим на розвиток особистості учня. Завдяки контекстному підходу учні не просто

здобувають знання, а формують цілісне уявлення про світ, розвивають критичне мислення та навички, необхідні для успішного життя в сучасному суспільстві.

Контекстний підхід в Новій українській школі займає центральне місце. Він орієнтований на формування ключових компетентностей, які тісно пов'язані з реальним життям, дають можливість інтегрувати знання з різних шкільних предметів у цілісне уявлення про довкілля, світ та місце людини в ньому.

У методиці навчання літератури досліджено ефективність залучення контексту у процесі аналізу художніх творів у старших класах. Зокрема І. Тригуб зазначає: «Контекстне вивчення літератури є методично виправданим у старшій (профільній) школі, оскільки на цьому етапі навчання старшокласниками вивчений достатній обсяг текстів класичних художніх творів, накопичений значний літературний досвід, що вимагає системного осмислення, широких історико-літературних асоціацій» [4, с. 61]. Т. Яценко акцентує увагу на мистецькому контексті як методологічному принципі інтеграції у процесі вивчення художніх творів у старших класах [5], В. Гладишев наголошує на можливостях залучення необхідних видів контексту для «забезпечення максимальної ефективності засвоєння учнями відповідного віку літературного твору» [2, с. 91]. Тому контекстне вивчення є ефективним на різних ступенях літературної освіти учнів, але для залучення контексту слід враховувати низку факторів літературного розвитку учнів, зокрема вікові особливості сприйняття.

Однією із форм контекстного вивчення художнього твору є нарис про життя і творчість письменника. У його структурі виклад фактів біографії поєднується із аналізом передумов написання виучуваного на уроках літературного твору. Це сприяє формуванню уявлення про літературний твір не як ізольований феномен, а як результат процесу еволюції у творчості його автора.

У модельній навчальній програмі з української літератури для 7-9 класів НУШ рекомендовано біографічні факти про письменників викладати стисло, більше акцентуючи «на активній громадянській позиції, патріотизмі українських письменників/письменниць, національних і загальнолюдських ідеалах, утілених у художніх творах. Залучення біографічного контексту повинно максимально сприяти

розкриттю ідейно-художнього змісту творів і не перешкоджати їх осмисленню як самодостатніх мистецьких явищ» [6]. Саме такі функції може виконувати нарис про життя і творчість письменника.

У 7-9 класах НУШ програмою передбачено два види біографічних нарисів: окремий період життя митця-класика та повна характеристика біографії як передумови аналізу окремого знакового твору.

Перший вид біографічних нарисів використовується для вивчення у 7-9 класах творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Івана Нечуя-Левицького, Василя Симоненка, Ліни Костенко.

Наприклад, творчість Тараса Шевченка розглядається у кожному із 5 до 8 класу. Тому форма художньо-публіцистичного нарису сприятиме найкращому розкриттю творчих граней митця. Починається знайомство учнів із цим письменником у 5 класі розповіддю про його дитячі літа та роки розлуки з Україною під час заслання, а також із уривками з поетичних творів цього періоду. Своєрідним контекстом до вивчення творчості Тараса Шевченка виступає вірш Богдана Лепкого «Шевченкова верба» про дійсний історичний факт із життя Кобзаря.

Своєрідним продовженням є і вивчення його творчості у 6 класі, згадки саме про той рік, 1850, найважчий на засланні, коли незважаючи на нестерпні каторжні умови, Тарас Шевченко продовжує творити. А вижити йому допомагають спогади його дитячих літ, описані в поетичних рядках.

Ці ж спогади, але вже про часи подорожі Україною у 1843 році, є основою розповіді про цього митця у 7 класі. Важливою темою творчості Тараса Шевченка цього періоду є осмислення трагічних для Батьківщини наслідків знецінення історичної пам'яті про її героїчне минуле. А метафоричний образ незнищенності українського народу зринає у вірші «Розрита могила».

У 8 класі учні знайомляться з періодом ранньої романтичної баладної творчості Тараса Шевченка. Узагальнення та систематизація творчого доробку цього митця відбуватиметься у старшій профільній школі. Своєрідним мистецьким контекстом до вивчення творчості Кобзаря є його діяльність як художника. Для ілюстрації

розповіді про нього доцільно використати його автопортрети та картини «Селянська родина», «Новопетровське укріплення».

Повна характеристика біографії як передумови аналізу окремого знакового твору використовується під час вивчення творчості знакових постатей української класичної літератури Володимира Винниченка, Михайла Петренка, Павла Грабовського, Миколу Гоголя, Анатолія Дімарова, Григора Тютюнника, Валентина Чемериса, Олеса Бердника, Івана Білика, Володимира Рутківського та ін.

Нарис про сучасних письменників Раїсу Іванченко, Галину Пагутяк, Марію Морозенко, Оксану Радущинську, Андрія Кокотюху, Катерину Штанко, Наталку Малетич, Дзвінку Матіяш та ін. має особливу структуру. Крім біографічних фактів про формування творчої особистості письменника слід звернути увагу на аналіз творчості автора в контексті сучасних літературних процесів, культурних та соціальних явищ, а потім перейти до аналізу щойно прочитаного учнями літературного твору.

Для формування цілісного бачення особистості митця пропонуємо учням виконати компетентнісно орієнтовані завдання творчого характеру:

- написати есе з метою висловити власне бачення значення письменника для сучасності;
- створити мультимедійну презентацію для візуалізації основних тез нарису про письменника;
- обговорити в малій групі сценарій та розіграти уривок із прочитаного твору для спостереження за стилем автора;
- глибше дослідити особистість митця й створити його візуалізований портрет як письменника й громадянина;
- заповнити цікавими фактами, фото- та відеоматеріалами спеціально створений онлайн-ресурс (дошку, блог, сайт, сторінку в соціальній мережі), на його основі здійснити віртуальну мандрівку до творчої майстерні письменника.

Отже, вивчення літературного твору в контексті біографії особистості митця урізноманітнює процес навчання української літератури в Новій українській школі,

сприяє формуванню в учнів-читачів цілісного уявлення про світ, розвитку навичок, необхідних для успішної суспільної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бовсунівська, Т. (2011). Смыслотворча функція контексту. *Слово і Час*, (6), 3-13. <https://il-journal.com/index.php/journal/article/download/786/578>
2. Гладисhev, В. В. (2022). Еволюція контекстного підходу до вивчення творів у шкільному курсі зарубіжної літератури. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 грудня 2022 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 89-92. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28288/1/Hladyshev.pdf>
3. Грицак Н. Р. (2020). Теорія і методика жанрового аналізу малих епічних і ліро-епічних різнонаціональних художніх творів : монографія. Тернопіль: ТНЕУ.
4. Тригуб, І. А. (2020). Залучення біографічного контексту в процесі вивчення художнього твору. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи* : зб. тез доповідей І всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 10 квітня 2020 р., м. Запоріжжя; за заг. ред. О. В. Пономаренко, Л. О. Сущенко. Запоріжжя : АА ТанDEM, 61–63. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0044961.pdf>
5. Яценко, Т. (2021). Мистецький контекст в оновленому змісті сучасної шкільної літературної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, (48), 238-245. <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/314>
6. Яценко, Т. О., Пахаренко, В. І., Слижук, О. А. & Тригуб, І. А. (2023). Модельна навчальна програма "Українська література. 7-9 класи". Київ : Педагогічна думка.